

Competition Case in the Historical Overview: 1980 before the Turkish Economy*

İlknur Yeşim DİNÇEL¹

Keywords

Turkish Economy,
Competition,
Period Before
1980.

Article History

Received
29 Dec, 2020
Accepted
14 Feb, 2021

Abstract

In this paper, which changes shape global economic policy in the period before 1980, the economic and political environment in Turkey, and the impact of competition in the markets is shown. Turkey, the proclamation of the Republic has gone through a process that attempted to establish the conditions of a market economy in the period until 1980. In this process, with statist policies, indeed the public sector was withdrawn, the entrepreneurial class was brought to the fore, the private sector was supported and dominated. As of 1980, Turkey's economy in parallel with the changing global economic policy approach has been shown to change the policy.

Rekabet Olgusuna Tarihsel Düzlemde Bakış: 1980 Öncesi Türkiye Ekonomisi*

Anahtar Kelimeler

Türkiye Ekonomisi,
Rekabet, 1980
Öncesi Dönem.

Makale Geçmişi

Alınan Tarih
29 Aralık 2020
Kabul Tarihi
14 Şubat 2021

Özet

Bu çalışmada global iktisadi politikaların şekil değiştirdiği 1980 öncesi dönemde, Türkiye'deki iktisadi ve siyasi ortamın rekabet ortamına ve piyasalara olan etkisi anlatılmıştır. Türkiye, Cumhuriyetin ilanından 1980'e kadar olan dönemde piyasa ekonomisi koşullarının oluşturulmaya çalışıldığı bir süreçten geçmiştir. Bu süreçte devletçi politikaların yanı sıra kamu sektörünün geri plana çekildiği, girişimci sınıfın ön plana çıkarıldığı, özel sektörün desteklendiği ve baskın olduğu dönemler yaşamıştır. 1980 yılı itibarıyla Türkiye Ekonomisi'nin değişen global iktisadi politika anlayışına paralel olarak politika değişikliğine gittiği görülmüştür.

* Bu çalışma Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü "Rekabet-Kapitalist Düzenleme Gereksinimi ve Türkiye'de 1990 Sonrası Uygulamaları: Elektrik Enerjisi Piyasası Örneği" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0001-6367-7949. Arş. Gör., Harran Üniversitesi, İktisat Bölümü, dincelyesim@gmail.com

1. Giriş

Türkiye’de Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki rekabet kavramını tartışabilmek için; piyasa ekonomisinin oluşumuna imkan veren her türlü kurum ve yasal düzenlemeyi değerlendirmek gerekmektedir. Bu nedenle cumhuriyet yıllarındaki rekabet olgusunun, piyasa ekonomisinin yerleştirilebilmesi için yapılan tüm düzenlemeler üzerinden okunması gerekmektedir. Bu düzenlemeler kapsamına pek çok kurum ve yasa dahil olmaktadır. Tüm kurum ve düzenlemelerin tek bir çalışmada ele alınması çalışmanın odak noktasından sapmalara neden olacağı için, cumhuriyet dönemindeki rekabet olgusu devlet eliyle oluşturulan kurumlar ve piyasa ekonomisi bağlamında değerlendirilecektir.

Cumhuriyetin ilanından 1980 dönemine kadar, her dönem izlenen iktisat politikaları ile piyasa ortamının oluşum ve gelişim süreci incelenmiştir. Zira piyasa ortamının mevcudiyeti rekabetin de varolduğu anlamına gelmektedir. İzlenen iktisat politikalarının rekabete olumlu ve bozucu etkileri de ele alınmıştır

1980 öncesi dönem; görece liberal 1923-1929 açık ekonomi koşullarında yeniden inşa dönemi, 1930-1939 korumacı-devletçi sanayileşme dönemi, 1940-1945 savaş ekonomisi dönemi, 1945-1958 içe dönük birikimin devlet öncülüğünde desteklendiği dönem, içe dönük-dışa bağımlı kalkınma stratejisinin izlendiği ve piyasa mekanizmasının devlet eliyle olgunlaştırıldığı 1962-1973 arası dönem olarak alt başlıklara ayrılabilir.

1980 yılı itibariyle Türkiye Ekonomisi’nin değişen global iktisadi politika anlayışının çizgisinde, cumhuriyetin ilanı ile birlikte piyasa ekonomisi koşullarının oluşturulma süreci olarak kabul edilmektedir.

2. 1923-1938 Atatürk Dönemi

1923-1938 yıllarını izlenen iktisat politikaları bağlamında üç alt döneme ayırmak sağlıklı bir izleyiş sağlayacaktır: 1923-1929 yılları Açık Ekonomi Koşullarında Yeniden İnşa Süreci, 1929-1932 Geçiş Yılları, 1932-1938 İktisadi Devletçilik Anlayışı.

Osmanlı Devleti döneminde yaşanan savaşlar ve 1699 Karlofça Antlaşması ile başlayan toprak kayıpları, Kurtuluş Savaşı esnasında elde kalan maddi ve beşeri kaynakların kullanımı ulusal iktisadi kaynakların tüketilmesine neden olmuştur. Lozan Anlaşması’nın hükümleri gereği böyle bir ortamda 1923-1929 yılları arasında devlet aracılığı ile liberal iktisadi politikalar uygulanması zorunluluğu doğmuştur. Liberalleşmenin devlet eli ile yapıldığı, milli iktisadın oluşturulmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. Milli İktisadın temel taşları ise sanayileşme ve Müslüman-Türk girişimci sınıf olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, serbest piyasa ve rekabet ortamının kendiliğinden oluşmasını beklemek istememiştir. Osmanlı Devleti’nde ticari ve dış ekonomik ilişkileri yürüten Ermeni ve Rum girişimcilerin yerini Türk ve Müslüman unsurlar ile doldurmak amaçlanmıştır (Pamuk, 2014: 181).

Gelişmiş ülkelerde piyasa ekonomisi ve rekabet ortamı, yaşanan siyasi ve iktisadi olgu ve olaylar sonucu doğal bir şekilde onyıllar içinde kendiliğinden oluşmaktadır. Bu süreç gelecekteki rekabet ortamını oluşturmaya yönelik olarak, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde devlet eliyle gerçekleştirilmeye çalışılmış, ekonomi

tümüyle özel sektöre bırakılmak istenmemiştir. 1923-1929 döneminde devletin seçtiği iktisat politikaları da böyle bir ortamın oluşturulmasına hizmet etmektedir. İktisadi hayatta tarımın baskın oluşu, girişimcinin yetersiz sayıda oluşu piyasa ekonomisinin temeli olan rekabetin yeterince varolmasını engellemiştir (Ülgen, 2005: 96). Dönem piyasa ekonomisi için gerekli potansiyelin bulunmasına rağmen, piyasa ekonomisi unsurları bakımından eksiklikleri bulunan bir dönemdir (Ülgen, 2005: 97). 1923-1929 yılları arasında uygulanan iktisat politikalarının gerekçeleri; savaş ortamında ortaya çıkan enflasyon, Osmanlı Bankası'nın para basma yetkisinin yabancılarda oluşu, 1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Sözleşmesi'nin 1916 değiştirilen hükümleri ile cumhuriyetin ilanından itibaren 5 yıllığına ithalat ve ihracat yasaklarının kaldırılmasına ve gümrük tarifelerinin değiştirilmemesi yönünde Lozan Anlaşması'na dahil edilmesi, aşar vergisinin kaldırılmasıdır (Akalin, 2006: 38; Boratav, 2003: 44). 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlardan; ticaret ve sanayi bankasının kurulması, kambiyo merkezleri açılması ve borsalara vurgu yapılması cumhuriyetin ilk yıllarının liberal kimliğini yansıtmaktadır (Parasız ve Eroğlu, 2017: 5). Toplumun tarım, sanayi, tüccar ve işçi sınıfından temsilcilerinin katılımıyla gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi'nin düzenlenmesindeki asıl amaç sanayi kesimiyle işbirliğinin, ticaret ve sanayi burjuvazisinin oluşturulmasını sağlamaktır (Akalin, 2006: 63). İzmir İktisat Kongresi sonunda kabul edilen Misak-ı İktisadi ile yabancı sermaye ile olan münasebetin arttırılması ve aracısız olarak işbirliği yapılmasına dikkat çekilmiştir (Misak-ı İktisadi. 9. Madde). Bu dönemde pür liberal politikalardan ziyade karma ekonomi sistemi benimsenmiştir. Örneğin; sanayileşme tamamlayıncaya kadar dış ticarete korumacı politikalar izlenmesi kararı, Tarım ve Ticaret Bakanlıklarının birleştirilerek İktisat Bakanlığı'nın kurulması, meslek erbapları ve hükümetin ödemeler bilançosu ve iktisat politikası üzerine (Tezel, 2015: 273) ortak çalışacağı Ali İktisat Meclisi'nin kurulması iktisadi hayatta karma sistemin benimsendiğinin göstergesidir (Parasız ve Eroğlu, 2017: 6; İncekara, 2014: 193).

Bu dönemde hükümet, girişimci sınıf oluşturma amacı ile doğrudan sanayiye yönelik adımlar atmak yerine, sanayiye teşvik edecek olanaklar sunmuştur. Bu bağlamda; özel sanayi işletmelerine kredi ve danışmanlık hizmeti vermek üzere 1925 yılında Sanayi ve Maden Bankası kurulmuştur. Banka ayrıca Osmanlı Devleti döneminde kurulmuş olan kamu fabrikalarını da işletmekten sorumlu tutulmuştur (Tezel, 2015: 275). 1913 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun genişletilmiş hali olarak 1927 Teşvik-i Sanayi Kanunu da çıkarılmıştır. Özel sektör yaratma amacı ve kapitalist birikimi hızlandırmaya yönelik olarak ise 1924 yılında İş Bankası kurulmuştur (Parasız ve Eroğlu, 2017: 14). Banka yerli ve yabancı sermaye ile hükümetin bütünleşmesinde önemli rol oynamıştır ve iktisat politikası kararlarında sermayedarın isteği yönünde hükümete baskı kurmuştur (Boratav, 2003: 419).

Dünya ekonomisinin 1929 yılı itibariyle derin bir buhrana ilerlemesi, 19. yüzyıl hegemonyacı gücü olan İngiltere'nin güç kaybetmesi, akabinde yerini doldurabilecek güçte bir hegemonyacı devletin henüz oluşmaması; ülke ekonomilerinin kendi içine dönmesine ve korumacı eğilimlerini güçlendirmeye

başlamıştır (Pamuk, 2002: 185). Anlaşıldığı üzere iktisadi içe dönüş planlı olarak değil, buhranın bir sonucu olarak gerçekleşmiştir.

1929 yılını Türkiye açısından değerlendirirken hem 1929 Büyük Buhranı hem de Lozan Antlaşması'nın gümrük tarifelerinde değişiklik yapmayı kısıtladığı 5 yıllık sürenin bittiği yıl oluşu göz önünde tutulmalıdır (Pamuk, 2002: 186). Bu kısıtlamalar dış ticaret dengesini sağlamada Türk hükümetinin özgür karar alabilmesini engellemiş, 1929 sonrasında ise dış ticaret açığı azaltılarak denge kurulabilmiştir (Aysan, 2013: 71).

Buhran nedeniyle uluslararası meta dolaşımında yaşanan bozulmalar, ülkeleri meta dolaşımını içselleştirmeye itmiştir (Gülalp, 1993: 31). Bu dönemde Türkiye'de tarım ürünlerinin ihraç fiyatları düşmüş, bozulan dış ticaret hadleri sonucu tarımsal üretim daha az ve sanayi daha çok cazip gelmeye başlamıştır (Tezel, 2015: 287). Bu düşüş tarım ürünlerinin mevcut iç pazarını canlandırmıştır. Ayrıca un, şeker ve tekstil gibi temel hammaddelerin ithalatı da kısıtlanmıştır. Böylece içe dönük sanayileşme zorunlu hale gelmiştir. Bunun yanı sıra, iktisadi hayatta hala bir burjuva sınıfı mevcut değildir ve devletin iktisadi alana girişimci olarak girmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu şekilde devletin bizzat uyguladığı ve yerli kaynaklara dayalı bir ithal ikameci sanayileşme modeli çizilmiştir (Gülalp, 1993: 30-31). Bu uygulamanın gerekliliği Ali İktisat Meclisi'nin 1933 yılı raporunda da yer almıştır. Rapora göre; Türkiye'de o dönemde tarım ve sanayi faaliyetlerinin karma olarak devam ettiği, ihtiyaçları tam olarak karşılayamasa da mevcut bir sanayinin olduğu, ancak diğer ülkelerin sanayileşmesinin takip ve tatbik edilememesi sonucu Türkiye'nin bir süre tarım ülkesi haline dönüştüğü belirtilmiştir (Âli İktisat Meclisi Raporları, 1933: 5).

1929 Büyük Buhranı ülke içinde ekonomi üzerinde etkili olmuşsa da, 1929 itibarıyla benimsenen devlet kapitalizmi politikasının temel nedeni olarak gösterilmesi sıg bir yaklaşım olacaktır (Akalin, 2006: 31-33). 1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Sözleşmesi'nin değiştirilen hükümlerinin 1929 itibarıyla sona ermesi ile gümrük gelirlerini arttırıcı bir adım olarak korumacı gümrük politikası izlenmeye başlamıştır.

Lozan Antlaşması'nda gümrük tarifelerinde değişikliği kısıtlayan şartın süresinin dolması ile iplik, kumaş, un, şeker, deri, ağaç gibi gelişme aşamasındaki endüstrileri korumak amacı ile gümrük vergileri ciddi oranda arttırılmıştır. Tablo 1'de gümrük vergilerinin ithalata oranındaki değişim yıllar itibarıyla görülmektedir.

Tablo 1: Gümrük Vergisi ile İthalattan Alınan Gümrük Vergisi ve Diğer Vergi Gelirleri Toplamının İthalata Oranı

Yıllar	Gümrük Vergisi	İthalattan Alınan Tüm Vergiler	Yıllar	Gümrük Vergisi	İthalattan Alınan Vergiler
1926	0,15	0,26	1939	0,29	0,38
1927	0,14	0,28	1940	0,28	0,48
1928	0,15	0,29	1941	0,33	0,49
1929	0,16	0,26	1942	0,21	0,28
1930	0,38	0,38	1943	0,15	0,21
1931	0,35	0,35	1944	0,12	0,17
1932	0,45	0,45	1945	0,14	0,19
1933	0,50	0,54	1946	0,12	0,19
1934	0,38	0,49	1947	0,21	0,27
1935	0,42	0,56	1948	0,17	0,21
1936	0,51	0,63	1949	0,16	0,23
1937	0,46	0,59	1950	0,16	0,22
1938	0,33	0,41			

Kaynak: Yakup S. Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s.194.

Hem tarım fiyatlarının düşmesi hem de gümrük vergilerinin yükseltilmesi devlet önderliğinde sanayileşme stratejisinin izlenmesinde önemli rol oynamıştır. Böylece hem iç pazar canlanmış hem de ithal edilemeyen ürünlerin yurt içinde üretimine geçilmiş olacaktır (Gülalp, 1993: 30).

Devletçi uygulamaları esas kılan bir diğer durum ise sermayenin madencilik ve dış ticaret gibi alanlarda spekülasyon kar elde etmesi, yerli sanayinin gümrük vergisiz ithal ettiği malı yerli sanayinin yetersizliği nedeniyle rekabet ortamı olmaksızın topluma yüksek fiyatlardan satması ve yerli sermayenin yabancı sermaye ile beraber devletin iktisadi planlarına karşı hareket etmesidir (Boratav, 1982: 98; Akalın, 2006: 54). Devlete ait sanayi tesisleri kurulması gerekliliği bu durumlar sonrası güç kazanmıştır.

Devlet, sermaye birikimini sağlamak adına girişimciye türlü kolaylıklar sağlasa da özel girişimciliğin gelişmemesi ve sermaye birikiminin yeterli düzeye ulaşamaması sonucu devletin aktif olarak sermaye birikiminde rol alması gerekliliğini doğurmuş ve devletçi uygulamaların belirginleşmesine neden olmuştur (Akalın, 2006: 40-41). Devletin 1932 itibarıyla devlet kapitalizmi politikasına yönelmesi, özel sektörün düşük karlılık nedeniyle girmediği altyapı ve temel sanayi dallarında faaliyete geçmesi; özel sektör için tamamlayıcı yapıya sahip olduğu için özel sektörün faydalanabileceği bir adım olmuştur (Akalın, 2006: 56). Devlet kapitalizminde amaç; yerli sermayenin yabancı sermayeye olan bağımlılığını azaltmak ve milli burjuvaziye sağlam temellere kurmaktır (Akalın, 2006: 74).

1934-1938 yılları arasında uygulamaya konan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı kapsamında; devletçi sanayileşme ile hammaddesi yurtiçinde olan sanayi kollarına yönelik olarak fabrikalar kurulmuştur ve bu fabrikalar sermayenin yanı sıra teknik desteğe de ihtiyaç duyduğu için kuruluşlarının devlete bırakılması, enflasyonu kontrol edebilmek adına üretimlerinin tüketime paralel olması belirlenmiştir (İnan, 1972: 16). Bu şekilde ithal ikameci sanayileşme tipi uygulanmaya

başlanmıştır. Bu fabrikaların halka sağladığı istihdam ile toplum yaşamına da etkisi olmuştur (İnan, 1972: 17). Benimsenen bu politikalar 1930'larda olumlu sonuçlar vermiştir. Örneğin; sanayi planı dahilinde kurulan pamuklu dokuma fabrikasının üretimi 10 yılda tüm ithalatı karşılayabilecek düzeye gelmiştir.

Bu dönemde para politikasını yönlendirme ve kambiyo işlemleri yürütebilmesi bakımından 1930 yılında Merkez Bankası kurulmuştur. Aynı yıl Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu çıkarılmış, sabit kur uygulaması ile ülkeye döviz girişi, çıkışı, türlü döviz işlemleri devlet kontrolüne alınmıştır (Eğilmez, 2018: 138). Merkez Bankası'nın kurulması ile ihracat gelirleri ve ithalat giderlerini dengeleyen bir ticaret rejimi izlenmiştir (Gülalp, 1993: 31).

Cumhuriyetle beraber Anadolu'da kurulan yerel bankalara ek olarak 1930'larda kurulan Sümerbank, Etibank, Halkbank vb. modern anlamda bankacılık faaliyetleri göstermekten ziyade, devletçilik ilkesine uygun olarak altyapı faaliyetleri gösterdiği için, bankacılık sektörü günümüzdeki anlamda işlev görmemektedir. Ayrıca modern piyasaların oluşması ve rekabetin işleyebileceği ortam olan piyasa ekonomilerinin temel yapıtaşları olan alıcı, satıcı ve karar verici mekanizmalar bu dönemde iki taraflı idi, devlet ve halktan oluşmaktadır. Piyasa ekonomisinin mevcut olmadığı bir iktisadi ortam mevcuttu ve böyle bir ortamda aralarında rekabet olabilecek bir satıcı grubu mevcut olmadığı için, Osmanlı Devleti'nin yıkılışından II. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçte Cumhuriyet Türkiye'sinde hala piyasa ekonomisi ve rekabet ortamı söz konusu değildir.

3. 1939-1950 İnönü Dönemi

İnönü Dönemi, uygulanan iktisat politikaları açısından II. Dünya Savaşı yıllarını kapsayan 1939-1945 yılları ve 1945-1950 yılları olarak iki alt dönemde incelenebilir. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nda elde edilen sonuçların devam etmesi amacıyla İkinci Sanayi Planı hazırlanmaya başlanmış ancak II. Dünya Savaşı nedeniyle uygulamaya konulamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu savaşa girmemiş olsa da savaştan etkilenmiş, ordu teyakkuz halinde olduğu ve kaynaklar savunmaya yönlendirildiği için sanayileşme planları askıya alınmıştır (Gülalp, 1993: 32). Çoğunlukla tarımla uğraşan erkek nüfusun silah altına alınması ile tarım üretimi ciddi ölçüde düşmüş, savaş dönemlerinde görülen obsidional enflasyon (Parasız ve Eroğlu, 2017: 60) ortaya çıkmıştır. 1939-1945 yılları arasında %350 oranında enflasyon yaşanmış, şehirli kesimin yanı sıra bürokrat kesimin de maaşları büyük oranda erimiştir (Keyder, 1989: 92).

Refik Saydam Hükümeti, savaş dönemi oluşan enflasyonun halk üzerinde yarattığı beslenme ve ısınma sorununu kontrol altına alabilmek için katı fiyat denetimleri uygulamıştır. Karne uygulaması bu dönemde yaşanmıştır.

Savaş döneminde uygulanan 3 kanun, dönemin iktisat politikaları hakkında genel bir çerçeve sunmaktadır: 1940 Milli Korunma Kanunu, 1942 Varlık Vergisi Kanunu, 1943 Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu.

1940 yılında yürürlüğe giren Milli Korunma Kanunu, devletin savaş döneminde sermaye birikimini koruyabilmek amacıyla yapacağı müdahaleleri meşrûlaştırmak ve sermaye birikimini teşvik etmek amacıyla çıkarılmıştır (Akalin, 2006: 97-98). Kanun maddeleri incelendiğinde; sanayi ve maden burjuvazisinin kar ve

çıkarlarının korunmaya alındığı dikkat çekmektedir. Bu işletmelere gerekli kredi, malzeme ve işçi temininin sağlanabileceği, işletme sahibi kredi ile işletmeyi kalkındıramayacak ise işletmenin devlet tarafından gerekli ihtiyaçlarının giderilebileceği ve işletme sahibine isteği doğrultusunda iade edilebileceğine dair hükümler vardır. Bu işletmelerin sürdürülebilmesi için gerekli olan işçiler ise hükümet tarafından tayin edilerek diğer işyerlerinden getirilir, işçiler getirildikleri sanayi işletmelerinde çalışmak zorundadır, kaçmaları halinde zabıta kuvvetleri tarafından yakalanarak geri getirileceği ifade edilmektedir (3780 Sayılı Millî Korunma Kanunu, Madde 9, 10). Kadınlar ve 12 yaşından büyük çocukların sanayi işletmelerinde ve 16 yaşından büyük erkek çocukların maden işletmelerinde çalıştırılmasını yasaklanan kanunun uygulanmayabilirliği, bu kanunun 19. maddesinde ifade edilmiştir. Yine aynı maddede haftalık izin ve ulusal bayram izinlerinin de uygulanmayabileceği de bulunmaktadır. Bu kanunun 22. ve 23. maddesine göre; ticari işletmeler stok yapmaya zorunlu tutulabileceği, bunu yaparken gerekirse işletmeye kredi sağlanabileceği ve döviz temin edilebileceği, zarar doğması durumunda ise zararın faiziyle tazmin edileceği belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi 1940 yılında çıkarılan Milli Korunma Kanunu ile sanayi ve tüccar kesimin karları korunmaya çalışılmış ve bunu sağlarken atılacak adımlar kanun ile açıkça belirtilerek meşrû hale getirilmiştir. İşçi kesiminde ise mevcut çalışma şartlarının iyileştirilmesinin ötesinde zorla çalıştırılma, izinsiz çalıştırılma gibi baskılarla karşı karşıya kalmıştır.

Refik Saydam Hükümet'inden sonra göreve gelen Şükrü Saraçoğlu Hükümeti katı fiyat uygulamasını esnetmiş ve enflasyonist eğilimler hızlanmıştır. Hem bu enflasyonist eğilimlerin hem de savaş ortamında aşırı kar elde edilmesinin önüne geçilmesi amacıyla 1942 yılında azınlıklar ve varlıklı kesimden alınmak üzere, servet vergisi olarak Varlık Vergisi Kanunu çıkarılmıştır (Akalin, 2006: 101). Varlık vergisini doğuran sebepler; savaş nedeniyle artan masrafların emisyon ile karşılanması sonucu oluşan enflasyon, genç nüfusun silahaltına alınması nedeniyle üretimin azalması, arzın talebe yetmemesi, karaborsacılık, savaş milyonerlerinin doğmasıdır (Ökte, 1951: 34-39). Vergi müslümanlar, gayrimüslimler, dönmeler ve ecnebler olarak belirlenen dört gruptan toplandı (Ökte, 1951: 48). Ticaret, finans ve sanayide yoğun olarak Yahudiler çalıştıkları için vergiden en çok etkilenen kesim Yahudiler olmuştur. Verginin çıkarılma amacı II. Dünya Savaşı'nda oluşan kıtlık ve karaborsacılıktan ziyade savaş sürecinde ezilen işçi kesimi karşısında Yahudilerin zenginleşmesi ve sermaye birikimini arttırması, bu nedenle savaş yükünün dağıtılmak istenmesidir (Akalin, 2006: 173). Verginin gündeme gelmesi ile vergiyi eleştiren ve savunan gruplar oluşmuştur. Vergiyi eleştiren kesim; verginin prensip olarak haklı ancak uygulanma şeklinin yanlış olduğu, Türk burjuvazisi üzerinde huzursuzluğa neden olacağı, istenen iktisadi sonucun alınamayacağı, hem dış itibarı hem iktisadi düzeni bozacağı, verginin aslında bir ötekileştirme politikası olduğunu iddia etmiştir. Vergiyi savunan kesime bakıldığında ise Türkiye savaşa girmemekle beraber, silahaltına alınanlar nedeniyle katlanılan yoksunluklar karşısında mevcut durumdan savaş kazancı gibi misliyle zenginlik elde eden kesimin vergiyi rahatlıkla ödeyebileceği, verginin olağanüstü savaş vergisi olduğu ve bu nedenle varlıklı kesimden alınacağı, savaşa girilmemesine rağmen sınırları koruyan askerlerin evlerine geri dönememeleri

fedakarlığına karşılık varlıklı kesimden özveri beklenmesi, verginin yeni dünya buhranının doğurduğu bir sonuç olarak görülmesi, söylentilere konu olan düzeyde yüksek bir vergi olmayışı, vergi ile Türk Lirasının değerinin artacağı ve sosyal adaletin sağlanacağı, kapitülasyonlar nedeniyle Türklerin ticaret ve iş yapmalarının engellendiği ve ekonominin millileştirilmesi gerekçeleri sıralanmaktadır (Kayra, 2018: 88, 94, 248, 260). Vergi Türkler ve azınlıklar arasında ayrımcılıktan ziyade şehir burjuvazisi ile İstanbul tüccarı aleyhine ve Anadolu tüccarı ile çiftçi lehine atılmış bir adım olarak okunmalıdır (Akalin, 2006: 175).

İnönü döneminde II. Dünya Savaşı yıllarında çıkarılan üçüncü kanun ise Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunudur. Kanun savaş nedeniyle artan tarım ürünler fiyatları nedeniyle aşırı kar edenlerden alındığı için Varlık Vergisi'ni andırmaktadır. Verginin mükellefi vergi toplanma zamanındaki hasadın sahibidir. Vergi oranı %10 olarak belirlenmiştir (4553 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu, Madde 27). Vergileme oranında tarım burjuvazisi ile küçük çiftçi ayırımına gidilmemesi vergide adaletsizliğe neden olmuştur (Akalin, 2006: 102). Verginin toplanmasına ilişkin Tahmin Komisyonu'nun kurulmuş olması vergi toplamadaki keyfiliği ortaya koymaktadır (Ökte, 1951: 202). Varlık vergisinde mükellef olmayan kesimin tarımsal kazançlarına Toprak Mahsulleri Vergisi ile ulaşılmış, Varlık Vergisinin bir tamamlayıcısı olarak görülmüştür ancak büyük çiftçiden ziyade küçük çiftçiyi etkilemiştir (Boratav, 2003: 85). Köylü bu vergiyi tohumundan ve nafakasından ödemiştir (Ökte, 1951: 202).

II. Dünya Savaşı bittiğinde uluslararası iktisadi düzenin çehresi değişmiştir. Bu yeni dünya düzeninin merkezindeki aktör ise iki dünya savaşı arasında sermaye birikimi imkanı sağlayan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmuştur. ABD'ye bu şekilde sermaye biriktirme imkanını sağlayan faktörler; 19.yy'nin ortalarından itibaren başlayan üretim imkanlarını geliştirme çabası ve savaş döneminde Batılı ülkelerde savaş ekonomisi, insan ve altyapı tahribatı yaşanırken ABD'nin böyle ciddi bir askeri harcamaya girmemesidir (Tören, 2007: 27). Böylece savaş sürecinde ABD'de hızlı bir sermaye birikim süreci yaşanmıştır. Savaş sonunda ise ABD, üretim açısından önemli kaynakların birçoğu üzerinde kontrol sahibi olmuş ve savaş ile her anlamda yıkılan Batılı ülkeler karşısında ekonomik üstünlük sağlamıştı (Tören, 2007: 28). Yeni dünya düzeninde Amerikan Dolarının temel para birimi olarak bulunduğu sabit kur sistemi ile istikrar koruma ve uluslararası ayarlamaları düzenleme yetkisi IMF'e verilmiş ve yeni dünyanın kapitalist sistemi içinde ABD hegemonik güç olarak belirlemiştir (Owen ve Pamuk, 2002: 127).

II. Dünya Savaşı sonrası dönem Türkiye açısından değerlendirildiğinde ön plana çıkan başlıklar ise 1946 Devalüasyonu, IMF üyeliği, Truman Doktrini ve Marshall Yardımıdır.

Savaş öncesinde borçlarını ödeyemez duruma gelen, savaş yıllarında yüksek oranlı enflasyon yaşayan, savaş dönemi elde ettiği yüksek oranlı ihracatı sürdüremeyen Türkiye Ekonomisi'nd, IMF'e kabul edilebilmek için 1946 yılında Türk Lirası'nı devalüe edilmiştir. Bu devalüasyon sonucu 1 Dolar karşısında Türk Lirası'nın değeri 1,28'den 2,80'e düşürülmüştür (Boratav, 2003: 98). Sonuç olarak 1947 yılında IMF üyeliğine kabul edilmiştir.

Savaş sonrası yeni dünya düzeninde Türkiye'ye verilmiş bir rol bulunmamakla beraber, yalnızca kurgulanmış düzene uyması beklenmiştir (Ekzen, 2009: 7). Birinci Sanayi Planı ile ivme kazanmaya başlayan sanayileşme çabaları, İkinci Sanayi Planı ile sürdürülecekti ancak bu plan savaş nedeniyle uygulanamamıştır. Savaş sonrasında ABD Dışişleri Bakanı Marshall'ın Avrupa ülkelerinden rapor istemesi ve bu raporlar çerçevesinde yardımlar yapılacağını açıklaması üzerine Türkiye de bir rapor hazırlamıştır. Vaner Planı olarak da bilinen 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı; İkinci Sanayi Planı'ndan uzakta, Marshall yardımlarından faydalanabilmek amacıyla, ABD'nin Türkiye'ye biçtiği tarım ülkesi rolüne daha uygun bir rapordur (Ekzen, 2009: 23). Bu planda son on yıl içinde oluşturulmuş sanayi altyapısının ilerletilmesinden vazgeçilerek, kaynakların tarım alanlarına ve ulaşım altyapısına aktarılması ön plana çıkmıştır. Ayrıca planda devletçi anlayışın terk edilerek, bireylerin yapabilecekleri faaliyetlerin tümüyle girişimciye aktarılmasına vurgu yapılmıştır (Tezel, 2015: 393). Türkiye'nin kömür ve tarım üretiminin artmasını öngören bir proje hazırlaması ile 1948 yılında Türkiye'nin Marshall yardımlarından yararlanmasına karar verilmiştir (Tören, 2007: 166). Dünya Bankası'nın önerdiği Barker Planı'na uyularak 1946 Devalüasyonu gerçekleştirilmiş, bu plan Türkiye'ye zirai kalkınma modeli ve tarımdan sanayiye kademeli bir geçişi tavsiye etmiştir (Tören, 2007: 166). Üretken sermayenin son aşamasına gelmiş, daha açık bir ifadeyle sanayileşme sürecini tamamlamak üzere olan, Türkiye dayatılan bu politikalar ile üretim yapısını tarım sektörüne doğru dönüştürmüştür (Akalin, 2006: 116). Bunun nedeni ise ABD'ye göre savaştan çıkan Avrupa'nın kaynaklarını verimli alanlara aktarıp sanayiye yeniden kurmak sürecine girerek, üretken sermayenin global çapta büyüyerek maksimum karın elde edilmesidir (Akalin, 2006: 116).

Uygulamalar sonucu 1946-1953 yılları arasında tarım sektörünün hasıladaki payı %42'den %45'e yükselmiş, sanayi kesiminin payı ise %15,2'den %13,5'e düşmüştür (Boratav, 2003: 101). Anlaşıldığı üzere; bu uygulamalarda Türkiye bağımsız karar alabilme iradesini kaybetmiş ve hazır vaziyette uygulanmayı bekleyen İkinci Sanayi Planı da aynı sebepten uygulamaya konulamamıştır.

Aynı yıllarda Türkiye, Truman Doktrini çerçevesinde 100 Milyon Dolarlık askeri yardım almıştır. Alınan yardımın ekonomik nitelikte olmamasının sebebi; Truman Doktrini'nde Türkiye'nin iktisaden güçlü ve bağımsız bir devlet olarak tanımlanmasıdır (Ekzen, 2009: 4).

4. 1950-1960 Demokrat Parti Dönemi

Tek parti dönemi 1945 Mayıs'ında yapılan bütçe görüşmeleri ile piyasaya bırakılan kontrolsüz para arzı, enflasyon, artan devlet borçları, işçi ve memur kesiminin yaşadığı darboğaz ve kıtlık, karaborsacılık ve vergi sistemine yönelik eleştiriler ile Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içindeki muhalefet kendini ciddi şekilde göstermeye başlamıştır (Eroğul, 2013: 11). Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın CHP'den ayrılarak 1946 yılında muhalefet partisi olarak Demokrat Parti (DP)'yi kurması Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde çok partili parlamenter rejime geçişin önemli basamağını oluşturmuştur.

DP'nin CHP karşısında yükselme nedenleri; II. Dünya Savaşı esnasında uygulanan Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu ve Toprak Mahsülleri Vergisi

Kanunu'nun toplumsal dengeyi bozmuş olması, savaş ortamının bir sonucu olarak enflasyonun dar ve sabit gelirli kesimin gelirlerini eritmesi, DP'nin ticaret, sanayi ve toprak burjuvazisinin yanı sıra tarımdaki küçük üreticinin de desteğini almış olmasıdır (Akalin, 2006: 120-121). DP'nin devletçilik ve özel sektöre bakışı; devlet işletmeciliğinden ziyade "devlet tanzimciliği", devletin iktisat politikası gelişmesi gereken alanlara teşvik ve koruma, özel sektörün girmediği alanlara kamu hizmeti olarak girmek ve iktisadın içinde doğrudan bulunmadan; iktisadın üzerinde yer almaktır (Ahmad, 1992, 129).

DP'nin uyguladığı tarım sektörünün tamamının pazara açılması, ABD'den tarım teknolojisi ithal edilerek tarımda makineleşmenin başlaması, Ziraat Bankası'nın tarım sektörüne yönelik kredileri ve sübvansiyonlar gibi kırsal kesimin refahını arttırmaya yönelik yarı popülist sayılabilecek politikalar, dünya ve ülke ekonomisinin içinde bulunduğu konjonktür nedeniyle popülist yönünü törpülemiştir (Akalin, 2006: 276). Kore Savaşı ile dünya tarımsal ürünü talebindeki artış sebebiyle tarımsal ürün fiyatlarındaki artış ve Türkiye'nin o dönemki elverişli iklim koşulları tarımsal üretimi olumlu etkilemiş, ülke ekonomisi tam istihdama yaklaşmış ve 1950-1953 döneminde enflasyon %2,2 civarlarında gerçekleşmiştir (Akalin, 2006: 125). 1950 yılında ise milli gelirdeki artış %15 olarak gerçekleşmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1963-1967, 1963, s.14).

Kuruluş yıllarından 1944'e kadar ekonomi içindeki tüm yabancı şirketler büyük külfetlere katlanılarak millileştirilmiş ve sonrasında yabancı sermayenin ülke ekonomisine girişi engellenmiştir. Tek parti döneminde izlenen bu politika DP döneminde terkedilerek, yabancı sermayeyi ülkeye çekmenin partinin ana davası olduğu ve bu amaçla 1951-Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile yabancı sermayeye geniş olanaklar tanındığı dönemin ekonomi bakanı tarafından ifade edilmiştir (Eroğul, 2013: 132-133). Kanun ile enerji kaynakları ve maden işletmeleri ile altyapı ve ulaştırma yatırımlarında yabancı yatırımcılara teşvikler verildi ve karlarının %10'unun döviz cinsinden kendi ülkelerine aktarabilmelerinin yolu açılmıştır (Ahmad, 1992: 134). Buna ek olarak 1950 yılında önde gelen sermaye kesiminden sağlanan fonlar ile Türk Sınai Kalkınma Bankası kurulmuştur.² Menderes tarafından izlenecek iktisat politikasının esasları; devlet hizmetlerinde azami tasarruf, özel teşebbüsün kendinin hukuki ve fiili koruma altında hissetmesinin sağlayan tedbirleri almak, yabancı girişimcinin sermaye ve tecrübesinden faydalanabilmek için gerekli koşulları yaratmak, sanayiye devletin zararlı müdahaleleri ve bürokratik engellerden korumak olarak açıklanmıştır (Öztürk, 1968: 351-352).

Kore Savaşı'nın sona ermesi ve dünya ekonomisinin resesyona girmesiyle zayıf temellere dayanan DP iktisat politikalarının da nihai sonuçları görülmeye başlamıştır. 1954 itibariyle büyüme hızı düşmeye başlamış, 1954-1960 yılları arasındaki yıllık ortalama enflasyon %17 civarına ulaşmıştır (Ahmad, 1992: 286).

² Bu bankanın kurucuları arasında İş Bankası, Akbank, Garanti Bank, Yapı Kredi, Osmanlı Bankası, Vehbi Koç, Nuri Dağdelen, Çukurova Sanayi İşletmeleri, İstanbul Ticaret Borsası, Banko Di Roma, Banca Komerçiale İtalyana, İmar Bankası, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, İzmir Pamuk Mensucat, Cabir Selek, Hazım Atif Kuyucak gibi şirket, banka ve kişiler yer almaktadır.

Hükümetin liberal dış ticaret politikasından vazgeçerek Türk Lirası'nı değerli tutması ihraç malları pahalılaştı, ithal malları ucuzlattı ve ithalattan büyük servet elde eden kesimler oluşmuştur (Ahmad, 1992: 287). II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'ye biçilen tarım ülkesi rolü ile başlayan dışa bağımlılık süreci bu dönemde de devam etmiş ve 1954 sonrası yaşanan olumsuz gelişmeler sonucu dış ticaret kontrollü olarak yapılmaya başlanmıştır (Akalin, 2006: 128-129). 1958 yılında IMF ve OECD ile imzalanan anlaşma ile 359 Milyon Dolarlık dış yardım sağlandı, TL devalüe edilerek dolar karşısındaki değeri 2.80 TL'den 9,025 TL'e düşürüldü. Bu yardım ile emperyalizmin kontrolü altına giren Türkiye 1958 yılında geldiğinde artık gereken önlemleri siyasi olarak alamaz hale gelmiş ve 1960 Darbesi ile yönetime el koyulduğunda Türkiye Ekonomisi çökmüş vaziyete gelmiştir (Ahmad, 2006: 146).

5. 1960-1980 Dönemi

Güçlü oy potansiyeli ile Demokrat Parti'nin yarı popülist politikaları neticesinde kırsal kesim altın çağını yaşarken, yüksek enflasyon nedeniyle memur ve subayların gelirleri ciddi ölçüde erimeye başlamış ve askeri kesim hükümete karşı tavır almıştı. II. Dünya Savaşı sonrasında dünya ekonomisinin yaşadığı yeniden yapılanma süreci ile Türkiye de yeniden yapılanma sürecine girmiştir. DP dönemine karşılık gelen ve bir önceki başlıkta anlatılan politikalar, 1950'li yılların sonuna doğru sermaye birikim sürecinin ihtiyaç duyduğu ortamı sağlayamaz hale getirmiştir.³ Hükümetin yanlış politikaları gerekçe gösterilerek asker tarafından hükümete önce nota verilmiş, 27 Mayıs 1960'ta ise yönetime el koyulmuştur. Darbeler Dönemi olarak adlandırılabilir 1960-1980 dönemi 3 askeri darbeye şahit olmuştur. Darbelerin ortak özelliği ise darbeler sonucunda sanayi burjuvazisinin iktisadi, siyasi ve sosyal yaşamda belirleyici konuma geçmiş olmasıdır (Akalin, 2006: 144). 1960 Darbesi ile yönetime geçen askeri rejim, hükümeti uzun vadeli perspektif yokluğu ve ekonomi yönetiminde paralellik olmaması ile eleştirmekteydi (Pamuk, 2006: 235). Yönetime geçtikten sonra ise bahsedilen bu boşlukları doldurmak amacıyla OECD'nin de desteklemesi ile Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Askeri yöneticilerin sıcak baktığı DPT, askeri kalkanla hızlıca kurulmuştur.

DPT'nin hazırladığı kalkınma planları orta vadeli olarak iç pazarın korunması ve ithal ikamesi yoluyla sanayileşmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca düşük faizli kredi, vergi muafiyeti ve ithalat ayrıcalıklarından yararlanmak isteyen özel sektörün DPT'nin onayına ihtiyacı vardı. Bu açıdan DPT özel sektör kararlarında da etkili olmuştur (Owen ve Pamuk, 2002: 150). DPT'nin amacı iç pazarı dış rekabetten korumak ve yerli üreticiye geniş imkanlar sunmaktır. Askeri rejim sonrası dönemde ise DPT'e özel sektör üzerinde yol gösterici değil, destekleyici bir rol verilmiştir (Pamuk, 2006: 236). Kalkınma planları ile caydırıcı ve teşvik edici unsurların etkili oluşu, iktisadi hayatta ihtiyaç duyulan dinamizmin, piyasa mekanizması dışındaki unsurlarda arandığını göstermektedir (Ülgen, 2005: 97).

³ Her ne kadar askeri darbe ile kesintiye uğrayan süreç hakkında bazı ideolojik (Dindar-Laik) analizler mevcut olsa da rekabet ve sermaye birikimi bağlamında bu tartışmaların dışarıda bırakılması yerinde olacaktır.

Darbe sonrası sanayi montaj üretim şeklinde gelişme göstermeye başlamış, ancak ithal ikameci sanayileşme içinde kendini göstermeye başlayan montaj tipi sanayicilik emperyalist ülkelerin gelişme aşamasındaki ülkeleri ithalata bağımlı kılmada kullandığı bir yöntemdir. Bu sanayileşme şekli ile Türkiye giderek daha fazla ithalata ihtiyaç duyar hale gelmiş, öyle ki sanayi kesimi için gerekli olan ithalat, toplam ithalat içinde büyük yere sahip olmuştur (Akalin, 2006: 148). İthalat yapılmaması demek üretimin de yapılmaması demek durumu oluşmuştur.

1960 sonrasında iç pazara yönelen yerli holdingler tekstil, gıda ve dayanıklı tüketim malları üretmeye başlamış, ekonomi içinde özel sektör giderek daha belirgin hale gelmiştir. Bu dönemde imalat sanayi %10, ekonominin geneli ise %6 oranında büyümüştür (Pamuk, 2006: 238). Bu dönem yalnızca ekonomik değil, toplumsal bir değişimin de gözlemlendiği dönemdir. Köyden kente göç başlamış ve kentleşme artmış, işçi sınıfı oluşmuştur. Oluşan bu işçi sınıfının sendikalar aracılığıyla hükümete ulaşabilmesi, toplumdaki yeni sınıf olan işçi sınıfının varlığının hükümet tarafından kabul edildiğinin göstergesidir. Bu dönemde yaşanan işsizlik dönemin kalkınma planlarında da yer bulmuş; düşük istihdam, kullanılmayan üretim kapasitesinin olarak nitelendirilmiştir. Bu durum teknoloji politikasının eksikliğine bağlanarak, sorunun gerçek çözümünün istihdamın emek-yoğun alanlarda yoğunlaşması ile olamayacağı, tabandan itibaren kapsamlı ve etkin eğitim, istihdam, teknoloji politikalarının gerekliliğine vurgu yapılmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı Çalışma Sorunları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 1977: 36-37).

1960 sonralarında dünya ekonomisinde artan istikrarsızlık, Vietnam Savaşı ve petrol krizleri doların istikrarını bozmuş ve Bretton Woods Sistemi tıkanma noktasında gelmiştir. Bu dönemde dış borç alan Türkiye'nin döviz rezervleri hızla tükenmeye başlamış ve dış borç yükü giderek artmıştır (Pamuk, 2006: 242-243). 1970 yılında Türk Lirası yeniden devalüe edilmiş, Amerikan Doları karşısındaki değeri 15 Lira olarak belirlenmiştir.

1970 devalüasyonundan sonra ekonomide iç istikrarı sağlayabilmek için alınan 10 Ağustos 1970 kararları ile; kredi faiz oranları yükseltilmiş, bütçe dengesi kurulmaya çalışılmış, şeker, petrol ve petrol ürünleri gibi KİT ürünlerinin fiyatları yeniden belirlenmiştir. İstikrar kararlarının sonucu olarak döviz rezervlerinde artış, MB banknot emisyonunda artış, turizm ve işçi dövizleri sayesinde ödemeler dengesinde iyileşmeler ve kişi başı milli gelirden %3 oranında artış gözlenmiştir (Parasız ve Eroğlu, 2002: 181-192).

Dünya ekonomisinde Bretton Woods Sisteminin çöküşü, petrol krizi ve Keynesyen politikaların popülerliğini yitirmesiyle uluslararası alanda yeni bir iş bölümü gereği doğmuş ve Türkiye için de birtakım dönüşümler kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu yeni dönem kur, faiz ve fiyat politikaları üzerine kurulu bir ortam yani piyasa anlayışının iktisat politikalarına hakim olmaya başladığı dönemdir (Ekzen, 2009: 91). Yeni dünya düzeninde Türkiye'den beklenen, bu koşullara uyum sağlamasıydı. Türkiye'nin iktisadi alanda yapısal bir değişime gitmesi artık zorunlu hale gelmiştir; Keynesçiliğin güç kaybetmesiyle dış finansman kaynakları da ortadan kalkmış ve özel kreditoörlere yönelme zorunluluğu doğmuştur (Ekzen, 2009: 92). 24 Ocak 1980 kararları ile IMF ve Dünya Bankası'nın da hazırlama sürecine dahil olduğu orta vadeli yapısal uyum programının uygulanacağı ilan edilmiştir.

6. 1923-1980 Dönemi Rekabet Gelişiminin Genel Değerlendirmesi

Cumhuriyetin ilk yıllarında kalkınma yöntemi olarak sanayileşme bir hedef olarak seçilmiş ve buna yönelik uygulamalar hayata geçirilmeye başlanmıştır. Hedefe ulaşmada ise devlet lokomotif işlevi görmüştür. Bu yıllara bakıldığında girişimcilik kültürünün toplumda olmadığı dikkat çeken bir detaydır. Piyasa ekonomisi ve rekabet ortamı açısından girişimciliğin olmayışı büyük bir eksikliklerdir.

Zaman içinde belirmeye başlayan girişimci kesim sermaye birikiminde etkili olmuş ve Türkiye Ekonomisi içinde piyasa ekonomisinin unsurları yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır. 1950'li yıllar ile birlikte özel sermaye birikimi, yerli kapitalistler, holdingler kendini göstermeye başlamıştır.

1960'lı yıllar plan güdümlü bir iktisadi ortamın yaşandığı dönem olmuştur. DPT ve beş yıllık kalkınma planları, ekonomi içinde yönlendirici güç olarak belirmiştir. Bu da piyasa mekanizmasının ve aktif rekabetin hala oturmadığının bir göstergesidir.

Türkiye Ekonomisi'ne piyasa ekonomisi ve rekabet üzerinden bakıldığında, 1980 yılına kadar rekabet olgusunun oturmadığı, girişimcilik kültürünün ise benimsendiği söylenebilmektedir.

7. Sonuç

Cumhuriyetin ilanından itibaren 1980 yılına kadar piyasa ekonomisinin ve rekabet olgusunun gelişimi, dönemlerde izlenen politikalar üzerinden okunmuştur. 1923-1929 yıllarını kapsayan sürecine bakıldığında uygulanan iktisadi politikaların şekillenmesinde o dönem dünya ekonomisinde hakim olan neoliberal iktisadi politikaların yansımaları ve Lozan Antlaşması'nın dış ticarete politika seçimini kısıtlayan maddesi ile Osmanlı Devleti'nden devralınan borçların etkili olduğu söylenebilmektedir. Osmanlı Devleti'nden devralınan işletmelerin en iyi şekilde iktisadi hayata katkı sunabilmesi için devlet tarafından finansal yapıları güçlendirilmeye çalışılmış ve sonrasında devlete yük olmamaları için özel sektöre devredilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kalkınma yöntemi olarak sanayileşme bir hedef olarak seçilmiş ve buna yönelik uygulamalar hayata geçirilmeye başlanmıştır. Hedefe ulaşmada ise devlet lokomotif işlevi görmüştür. Bu yıllarda girişimcilik kültürünün toplumda olmadığı dikkat çeken bir husustur. Piyasa ekonomisi ve rekabet ortamı açısından girişimciliğin olmayışı büyük bir eksikliklerdir. Bu dönemde devletin piyasadaki rekabete etki eden uygulamalarından ziyade, piyasa ortamı için gerekli olan unsurları oluşturmaya yönelik adımları olarak okumak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

1939 sonrası dönem Türkiye için II. Dünya Savaşı'nın ülke ekonomisine yansıması olarak yaşanmıştır. Türkiye fiilen savaşa girmemekle beraber teyakkuz halinde bulunarak, kaynak dağılımını bu yönde şekillenmiştir. Bu dönemde savaş ekonomisi koşulları gereği devletin ekonomiye müdahalesi oldukça yoğun hissedilmiştir. Bu nedenle Türkiye Ekonomisi'ni tarihsel gelişimini, piyasa ekonomisinin aktörlerinin oluşturulması ve rekabet ortamının tesis edilmesi şeklinde okuduğumuzda, savaş ortamının etkisiyle devletin, bütün iktisadi kararların merkezine yerleştiği görülmüştür.

1950-1960 Demokrat Parti döneminde Türkiye Ekonomisi'nde piyasa ekonomisinin yerleşeceği ve rekabetin kurumsallaşacağı bir ortam mümkün

olmamıştır. Devlet bu dönemde yarı popülist politika izlemiş ve tarımsal üreticiyi desteklemiştir. Hükümet tarafından tarım kesimine verilen bu teşvikler rekabeti tarım sınıfı lehine bozmuştur.

Türkiye Ekonomisi'nde rekabet olgusunun oluşumuna bakıldığında; süreç içinde belirmeye başlayan girişimci kesim sermaye birikiminde etkili olmuş ve Türkiye Ekonomisi içinde piyasa ekonomisinin unsurları yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır. 1950'li yıllar ile birlikte tarım burjuvası ile özel sermaye birikimi, yerli kapitalistler, holdingler kendini göstermeye başlamıştır.

1960'lı yıllar plan güdümlü bir iktisadi ortamın yaşandığı dönem olmuştur. DPT ve beş yıllık kalkınma planları, ekonomi içinde yönlendirici güç olarak belirmiştir. Bu dönemde uygulanan politikalara bakıldığında; piyasa ekonomisine bırakıldığı durumda rekabetin sermaye birikimini sağlayamayacağı düşüncesinin hakim olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum piyasa ekonomisinin sermaye birikimini sağlayacak şekilde işlemesi için şirketlerin, piyasa ekonomisinin gerektirdiği şekilde rekabet edebilmeleri için yeterli olgunluğa ulaşana kadar gerekli kurum ve mekanizmalara ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. 1960-1980 döneminde başta DPT olmak üzere oluşturulan kurum ve komisyonların işlevlerini yerine getirdikten sonra tasfiye edildiği ve yetkilerinin diğer kurumlara devredilmiştir. Bu dönemde piyasa mekanizmasının ve aktif rekabetin 1960'lı yıllarda halen oturmadığını görülmektedir.

Kaynakça

- Ahmad, Feroz. Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980, İstanbul: Hil Yayın, 1992.
- Ahmad, Feroz. Bir Kimlik Peşinde Türkiye, İstanbul: Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, 2006.
- Akalın, Uğur Selçuk. Türkiye'de Devlet-Sermaye İşbirliğinin Ekonomi Politikası, İstanbul: Önsöz Basım Yayıncılık, 2006.
- Akalın, Uğur Selçuk. Üç Dönem Üç Ekonomi, İstanbul: Önsöz Basım Yayıncılık, 2006.
- Aysan, Mustafa. Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları, İstanbul: Minval Yayınları, 2013
- Boratav, Korkut. Dünyadan Türkiye'ye, İktisattan Siyasete, İstanbul: Yordam Kitap, 2015.
- Boratav, Korkut. Türk İktisat Tarihi:1908-2002, Ankara: İmge Kitabevi, 2003.
- Boratav, Korkut. Türkiye'de Devletçilik, Ankara: Savaş Yayınları, 1982.
- Eğilmez, Mahfi. Değişim Sürecinde Türkiye: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sosyoekonomik Bir Değerlendirme, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018.
- Ekzen, Nazif. Türkiye Kısa İktisat Tarihi: 1946'dan 2008'e, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2009.
- Eroğul, Cem. Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi, İstanbul:Yordam Kitap, 2013.

- Gülalp, Haldun. Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet, İstanbul: Belge Yayınları, 1993.
- İnan, Afet. Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi 1933, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972.
- İncekara, Ahmet. Türkiye Ekonomisi, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı, 2014.
- Kayra, Cahit. Savaş, Türkiye, Varlık Vergisi, İstanbul: Tarihçi Kitabevi Yayınları, 2018.
- Keyder, Çağlar. Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, İstanbul: İletişim Yayınları, 1989.
- Owen, Roger ve Pamuk, Şevket. 20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2002.
- Ökte, Fail. Varlık Vergisi Faciası, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1951.
- Öztürk, Kazım. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları, İstanbul: Baha Matbaası, 1968.
- Öztürk, Özgür. Türkiye'de Büyük Sermaye Grupları, Finans Kapitalin Oluşumu ve Gelişimi, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2010.
- Parasız, İlker ve İlhan Eroğlu. Tarihsel Süreçte Türkiye Ekonomisi: Yapısal Dönüşüm ve Politika Uygulamaları, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2017.
- Tezel, Yahya. Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi(1923-1950), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Tören, Tolga. Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı ve Türkiye Uygulaması, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2007.
- Ülgen, Gülden. Türkiye'de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Sürdürülebilirliği, İstanbul: Derin Yayınları, 2005.
- Devlet Planlama Teşkilatı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1963-1967, 1963. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Birinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1962-1967.pdf , (E.T. 21/03/2019)
- Devlet Planlama Teşkilatı, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Çalışma Sorunları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayın No: 1575, 1977. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/04_CalismaSorunlari.pdf , (E.T. 21/03/2019)
- 4553 Sayılı Toprak Mahsülleri Vergisi Kanunu.

© Copyright of Journal of Current Researches on Social Science is the property of Strategic Research Academy and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.